

РЕЦЕНЗИЯ

на проф. д-р Цветан Илиев по процедура за придобиване на образователна и научна степен „Доктор” в област на висше образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.8 „Икономика“, научна специалност (докторска програма) „Икономика и управление (Индустрия)“.

Рецензията е изготвена в качеството ми на член на научно жури, определено със Заповед № 23 /01.02.2023 г. на Ректора на МВБУ – Ботевград, и отговаря на изискванията на чл. 10 ал. 1 от ЗРАСРБ и чл. 32 ал. 1 от Правилника за неговото приложение.

Кандидат по процедурата: Андриан Георгиев Георгиев

Тема на дисертационния труд: „Изготвяне на модел на управленска стратегия за повишаване на знанията и уменията на населението на България за оказване на първа помощ“

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ: Проф. д-р ик. н. Соня Милева

I. Оценка на структурата на дисертационния труд

Представеният от Андриан Георгиев дисертационен труд е в обем от 173 стандартни страници, в т. ч. 156 стр. основен текст и 17 стр. приложения. В структурно отношение е относително балансиран, като съдържанието е разпределено както следва: увод, изложение в три глави, заключение, библиография и три приложения. Дисертационният труд включва 38 таблици и 37 фигури. Библиографската справка обхваща 108 заглавия, от които 9 на български, 41 на английски език, 8 нормативни документа и 50 интернет ресурса.

По отношение на структурата мога да кажа, че дисертационният труд има цялостен и завършен вид, съответстващ като реквизити на изискванията за подобна разработка.

II. Оценка на съдържанието на дисертационния труд

Основният мотив при избора и разработването на темата според докторанта е свързан с необходимостта от прилагането на системен, стратегически подход за елиминиране на последиците от непознаването и неразличаването на спешни ситуации, както и с потребността от разработване на устойчив модел и механизъм, гарантиращ ефективност на процеса. Докторант Георгиев смята, че от управленска гледна точка фокусът трябва да бъде поставен върху установяване на връзките и зависимостите на различните участници, техните роли и отговорности в оказването на първа помощ. За участници в процеса са определени оказващите първа помощ, структурите на Спешна помощ, Български червен кръст и широк кръг от други участници (общински структури, неправителствени организации и др.) и заинтересовани лица, имащи пряко и косвено отношение към своевременното оказване на първа помощ на обществени места.

Темата на дисертационния труд има интердисциплинарен характер, което предполага възможност за използване на научни подходи, методи и инструменти в областта на мениджмънта, психологията и поведенческите науки.

За **обект** на изследване в дисертационния труд се възприема наличието на познания и нагласи в българското общество за предоставяне на първа помощ. **Предмет на изследване** са възможностите за формиране на знания и умения за оказване на първа помощ сред българското общество, и по-конкретно – учителите от прогимназиален и гимназиален курс на обучение, и тяхното разпространение сред учениците.

На основата на така очертаните обект и предмет, **целта** на дисертационния труд е изследване на знанията и уменията на населението за оказване на първа помощ, като се създаде и апробира концептуален модел за тяхното повишаване. За постигането на така очертаната цел докторант Георгиев предвижда изпълнението на следните **задачи**:

1. Ситуационен анализ на българската нормативна уредба в областта на оказване на първа помощ. Сравнителен бенчмаркинг анализ на добри практики от водещи европейски страни.

2. Провеждане на емпирично проучване за подготовката и готовността на населението на България да окаже първа помощ в случай на инцидент или при остра форма на заболяване.

3. Разработване и апробация на модел на стратегия за повишаване на знанията и уменията за оказване на първа помощ на примера на конкретната целева група.

Изпълнението на поставените от докторанта задачи считам, че предполага постигането на целта на дисертационния труд.

Тезата, която докторант Ан. Георгиев отстоява в дисертационния труд, е че **приложението на модел за формиране и развитие на умения за оказване на първа**

помощ ще доведе до повишаване и развитие на адекватни знания и умения сред представителите от целевите групи. Това би имало пряко отношение върху понижаване на смъртността, респективно оптимизиране на разходите (при болнично лечение, за поддръжка на екипи на Спешна помощ и др.), качеството на живот и постигане на стратегически цели в сектора на здравеопазването. За нейното потвърждаване се разглеждат следните **изследователски хипотези**:

1. Липсата на законова и нормативна регулация, оказва негативно влияние върху поддръжане на знания и умения за оказване на първа помощ сред българското общество.

2. Ниският дял обучени хора по първа помощ, както и отсъствието за система за мониторинг и оценка/самооценка на нивото на знания и умения са основните фактори, отговорни за незадоволителна самооценка на българското общество за оказване на първа помощ.

3. Прилагането на национален модел на управленска стратегия ще доведе до значително, трайно и устойчиво повишаване на знанията и уменията за оказване на първа помощ сред българското общество.

За формирането на своя гледна точка по посочената по-горе проблематика докторантът е взел предвид добрите практики в редица европейски страни (Германия, Австрия, Норвегия, Англия) и опита на международни организации, работещи по темата – Европейски съвет по ресусцитация (ЕСР), Американска сърдечна асоциация (АСА), Международна федерация на Червения кръст и Червения полумесец (МФЧКЧП), Европейска асоциация на спешния номер 112 (EENA 112) и др.

Използваната от докторанта **методология** на изследването включва:

1. Литературен обзор и критичен анализ на наличната вторична информация по темата, свързана с оказване на ПП и подготовката на населението.

2. Ситуационен анализ и първични данни от авторско национално проучване „Обществото и първа помощ“ от 2019 г. (вълна 1).

3. Проведено емпирично проучване „Обществото и първа помощ II“ от 2022 г. (вълна 2) с цел изследването на знанията и уменията на населението за оказване на първа помощ.

4. Разработване и апробиране на концептуален модел за повишаване подготовката на населението по оказване на ПП въз основа на конкретната целева група – учители от прогимназиален и гимназиален курс на обучение и тяхното разпространение сред учениците.

Това ми дава основание да изтъкна, че докторант Георгиев познава и може да използва широк набор от изследователски методи и подходи, на основата на които тества заложените по-горе хипотези за потвърждение на своята позиция по така очертаните проблеми.

ПЪРВА ГЛАВА

АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА ЗАКОНОДАТЕЛНАТА И НОРМАТИВНА БАЗА В БЪЛГАРИЯ, КАСАЕЩИ ЗНАНИЯТА И УМЕНИЯТА НА НАСЕЛЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ ЗА ОКАЗВАНЕ НА ПЪРВА ПОМОЩ

В нея се прави обзор и уточнение на понятия и преглед на нормативната уредба, разглеждат се икономическите аспекти и финансирането на спешната помощ в България. На тази основа се прави и сравнителен анализ на добрите практики от водещи европейски страни. Добро впечатление прави изборът от докторанта за преглед и оценка на нормативната уредба в нашата страна относно наличието на дефиниция на понятието първа помощ. В резултат Ан. Георгиев установява, че липсва цялостна дефиниция в българската нормативна база и затова се насочва към намирането на такава в документите на редица международни организации.

От извършеното проучване на документите на тези организации мога да определя като логичен направения от докторанта извод, че липсата на ясни обхват, граници, препоръки и модели за развитие на първа помощ в българското законодателство се отразява пряко не само върху общественото здраве, качеството на живот, но има и сериозно икономическо влияние.

Сред ключовите въпроси, на които също се обръща внимание в първа глава се открояват тези за ефективността на разпределянето на финансовите средства в сектора на здравеопазването, и по-конкретно, за спешна помощ. Тук докторант Георгиев достига до заключението, че липсата на достатъчна ефективност при разпределянето на средствата предизвиква загуби за обществото като цяло. В този смисъл се констатира, че в структурата на Спешна помощ, чиято дейност се заплаща от държавата, трябва да постъпват само тежките и сериозни случаи, които изискват незабавна лекарска помощ и лечение на пациентите, като се изключват инциденти от по-лек характер. Оказването на първа помощ, освен животоспасяваща, е пряко свързана и с други комплексни въпроси като готовност и желание за оказване на помощ, знания и умения за това или прехвърляне на отговорността към Центровете за спешна медицинска помощ.

В този контекст се поставя акцент върху посоченото в Националната здравна стратегия (2014 – 2020), че недостатъчното финансиране е една от причините за влошаващата се кадрова осигуреност, недостатъчна квалификация и мотивация на работещите в СМП. Стъпвайки на това, докторантът отчита наличието на стремеж за подобряване на спешната извънболнична медицинска помощ чрез реализиране на различни политики, обвързани с конкретни резултати. За целта е изведена като императив необходимостта от стратегически модел за осигуряване на обучение за оказване на първа помощ за гражданите на страната. Като пример в тази посока е

направеният от Ан. Георгиев преглед на практиката в Норвегия, Германия и Великобритания.

ВТОРА ГЛАВА

ПОДХОД И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ИНСТРУМЕНТАРИУМ ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА ЕМПИРИЧНО ПРОУЧВАНЕ ЗА ПОДГОТОВКАТА И ГОТОВНОСТТА НА НАСЕЛЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ ДА ОКАЖЕ ПП В СЛУЧАЙ НА ИНЦИДЕНТ ИЛИ ПРИ ОСТРА ФОРМА НА ЗАБОЛЯВАНЕ

Втора глава на дисертацията има методологичен характер. Основно внимание в нея докторантът отделя на важността на придобиването на уменията за оказване на първа помощ. Тя е предопределена от факта, че дори най-бързите линейки в света не могат да пристигнат на мястото веднага след подаване на сигнал към спешните служби.

Липсата на достатъчна по обем и качество информация по проблема е основание за докторант Георгиев да предложи своя методология за събиране на данни, даване на оценка и предлагане на управленски решения. За целта се извършва анкетно проучване, наречено „Обществото и първа помощ“. То се организира и провежда с подкрепата на Училище по първа помощ на FirstAidbg.com и фондация „Първите три минути“, а инициатор и организатор на изследването е дисертантът.

Основната цел на проучването е да се получи ясна представа за това, как хората възприемат подготовката си да оказват помощ в случай на инцидент или остра форма на заболяване, като се достигне до максимален брой хора. От друга страна, проучването си поставя за задача да се изследва отношението на населението към оказването на първа помощ като акт на помощ, както и как то възприема поставянето на животоспасяващата апаратура АД на обществено място. Основен инструмент на проучването е онлайн въпросник.

Резултатите от анкетното проучване са дали възможност на докторанта да направи следните по-важни изводи:

1. Все по нарастваща е необходимостта от повишаване и/или затвърждаване на знанията и уменията на обществото за оказване на първа помощ и употреба на животоспасяваща техника АД.

2. Изготвянето на предложение за модел на управленска стратегия и въвеждането на законова рамка за задължителни опреснителни курсове по първа помощ ще канализира тази необходимост и България ще достигне, и дори надмине, прага от 30% обучено население – такова, каквото се счита за приемливо на европейско ниво.

3. Хората се страхуват да оказват първа помощ поради липса на достатъчно подготовка и периодично опресняване на знанията и уменията, които имат.

За предприемането на адекватни действия в посока неутрализиране на установените проблеми Ан. Георгиев предлага подход за разработване на модел на управленска стратегия. Като удачен се приема подходът на SMART целеполагане, при който има най-голяма възможност за дефиниране на конкретни, измерими, приемливи и реалистични цели. Този подход докторантът поставя като методология на дисертационното изследване.

ТРЕТА ГЛАВА

РАЗРАБОТВАНЕ И АПРОБАЦИЯ НА МОДЕЛ НА СТРАТЕГИЯ ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ЗНАНИЯТА И УМЕНИЯТА ЗА ОКАЗВАНЕ НА ПП НА КОНКРЕТНАТА ЦЕЛЕВА ГРУПА

Трета глава на дисертационния труд докторантът започва с разглеждането на резултатите от анкетното проучване, определящи модела за повишаване знанията и уменията на обществото по първа помощ. База за проучване на знанията и уменията за оказване на първа помощ са събраните данни от проведено през 2019 г. авторско национално онлайн проучване „Обществото и първа помощ“ и второ такова през 2022 г. В тях се открояват редица проблеми при оказването на първа помощ. Докторант Георгиев отчита, че поради липсата на системни усилия и конкретни мерки с оглед преодоляване на изведените проблеми, се налага повторно проучване с цел констатиране наличието на критичните области на интервенция и необходимостта от разработване на модел на стратегия.

Данните от емпиричните проучвания през 2019 г. и 2022 г. доказват втората работна хипотеза на докторската дисертация, а именно, че ниският дял обучени хора по първа помощ, както и отсъствието за система за мониторинг и оценка на нивото на знания и умения са основните фактори, отговорни за незадоволителна самооценка на българското общество за оказване на първа помощ.

Във втората част на глава трета дисертационният труд разглежда структура на модел на управленска стратегия. За целта докторант Георгиев се спира на метода САФ (Common Assessment Framework, CAF), който е широко прилаган от Европейската мрежа на публичната администрация. Използвайки като отправна точка структурата на модела САФ, за целите на дисертацията са избрани конкретни етапи/елементи на процеса на разработване на модел на управленска стратегия за повишаване готовността и увереността на населението за оказване на първа помощ в случай на инцидент или при остра форма на заболяване. Тук докторантът предлага два подхода за разработване модел на стратегията. Първият е „отдолу – нагоре“ (от определяне нуждите на обществото на основата на проучването към изготвяне на стратегия), а вторият е „отгоре – надолу“ (от обзор и критичен анализ на националната нормативна база в България към изготвяне на стратегия за елиминиране на тези слаби места).

Основният принос на предлагания от докторанта модел е предложението за създаване на онлайн инструмент за оценка и самооценка на знанията и уменията за оказване на първа помощ. Според Ан. Георгиев, от една страна, това ще позволи да се извършат анализ и оценка на нивото на знанията, а от друга – ще послужи за основа за оптимизиране на качеството на предлаганото обучение.

В **заключението** на дисертацията са представени обобщените резултати и изводи, до които докторант Георгиев достига в изложението по трите глави.

III. Оценка на приносите на дисертационни труд

На основата на представеното в дисертационния труд приемам за авторско достижение определените в справката научни приноси. Според мен те биха могли да се групират в два аспекта. Първият и вторият принос са с теоретичен характер, а трети и четвърти с практико – приложен.

IV. Оценка на автореферата

Представеният от докторант Ан. Георгиев автореферат е в обем от 54 стандартни страници и съдържа всички необходими за подобна разработка реквизити. Той отразява напълно постигнатото в дисертационния труд.

V. Оценка на публикационната дейност на докторанта

В списъка с публикации за участие в процедурата за придобиване на ОНС „Доктор“ Ан. Георгиев е посочил общо четири разработки. Публикувани са две статии и един научен доклад. За четвъртата публикация от представения в автореферата списък не става ясно какъв характер има и в кое издание е приета за печат. Всички публикации са свързани с темата на дисертационния труд и отразяват различни негови аспекти.

Това научно творчество считам, че съответства на количествените и качествените наукометрични показатели за присъждане на ОНС „Доктор“.

VI. Критични бележки и препоръки

Дисертационният труд на Андриан Георгиев има завършен характер и демонстрира характерните за изследователски труд белези. Без да омаловажавам неговите достойнства, мога да отчета една основна слабост. Тя е свързана с дисбалансът между икономическото и управленското равнище на изследване на

проблема. В дисертацията преобладава управленската проблематика, а икономическото изследване е останало на заден план.

В заключение, считам че докторант Андриан Георгиев отговаря на изискванията за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност (докторска програма) „Икономика и управление (Индустрия)“ и притежава необходимите качества. Предвид това, предлагам на почитаемите членове на Научното жури да подкрепят присъждането на образователна и научна степен „доктор“ на Андриан Георгиев на основание Глава втора от Закона за развитие на академичния състав в Република България.

Дата: 23.03.2023 г.

Гр. София

Изготвил становището:

/Проф. д-р Цветан Илиев/